landbouwvisie provincie Overijssel
versie 21 dec 2022

Inhoud

SAMENVATTING 3

H1 INLEIDING 4

H2 HUIDIGE SITUATIE 5

OVERIJSSELSE LANDBOUW IN CIJFERS 5
LANDGEBRUIK 6
ANALYSE HUIDIG AGRARISCH BEDRIJFSMODEL 6

H3 VISIE 8

OPLOSSINGSRICHTING & EEN NIEUW LEIDEND PRINCIPE 8
RANDVOORWAARDEN – HET 'GAT DICHTEN' IN HET VERDIENMODEL 8
VISIE 9
VIER DOELEN 9
VOEDSELPRODUCTIE 9

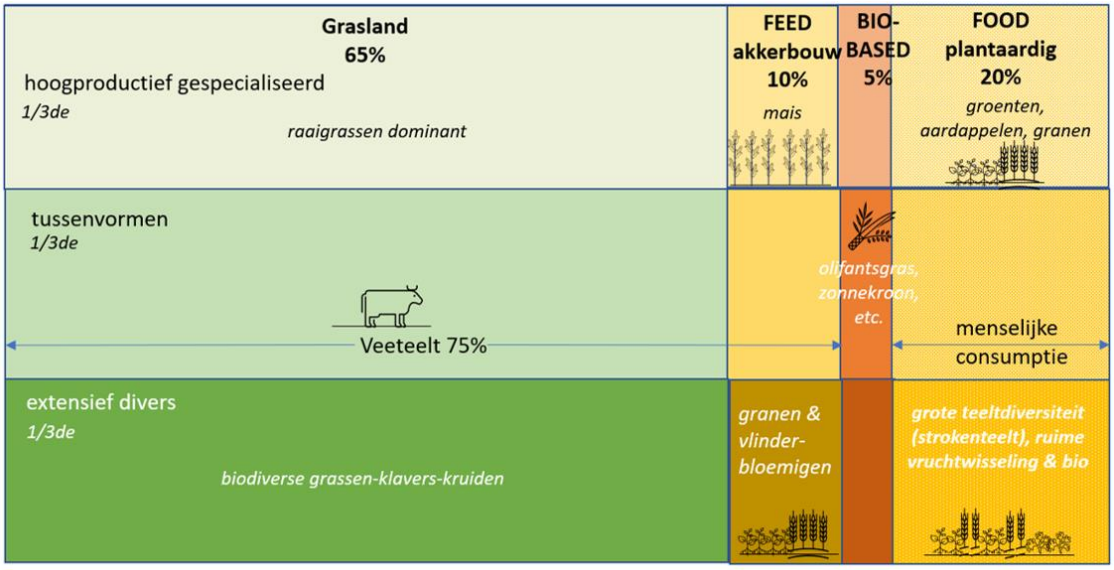
H4 VAN VISIE NAAR BELEID 12

AFSTEMMEN OP DE AGRARISCHE BEDRIJFSVOERING 12
PROVINCIAAL BELEID VIA ZEVEN DRAAIKNOPPEN 13
BEDRIJFSONTWIKKELPADEN IN BEELD 14

Samenvatting

Door het in samenhang produceren van duurzaam en gezond voedsel, het leveren van bodem- en waterbeheer diensten en de productie van biobased grondstoffen, krijgt de agrarisch ondernemer een sleutelpositie in het bijdragen aan vier doelen: Voedselproductie, Natuur, Water en Klimaat. Daarvoor is het nodig dat in het landbouwproductiesysteem de focus verschuift van gebruik van externe inputs (veevoer van ver, kunstmest, pesticiden, medicijnen, fossiele brandstoffen) naar meer focus op het opbrengend vermogen van een bodem in fysisch, chemisch en biologisch gezond evenwicht. Waarbij externe inputs aanvullend zijn. Deze visie sluit aan bij de visie van de landelijke overheid om te komen tot kringlooplandbouw. Hiervoor is het noodzakelijk dat er meer agro- en biodiversiteit komt in de voedselproductie en er een verschuiving plaatsvindt van dierlijk naar plantaardige productie en binnen de plantaardige productie een verschuiving van veevoerproductie (FEED) naar plantaardige teelten voor menselijke consumptie (FOOD) en toevoeging van de productie van biobased grondstoffen. Ook wordt voorzien in een verschuiving van wereldmarkt naar Noordwest-Europese, nationale en regionale en lokale markten, omdat uit deze markten de komende decennia meer vraag gaat komen naar duurzame landbouwproducten.

gewenste landgebruik richting 2040 (richtinggevend en indicatief)

Een effect van deze verschuiving is een gedeeltelijke afname van opbrengsten van bulkproducten, waar nu het verdienmodel van de agrarisch ondernemer nog zwaar op leunt, waardoor er risico ontstaat op 'een gat' in het huidige verdienmodel. Er ligt daarom een maatschappelijke opdracht bij alle betrokken partijen (markt, overheid) om aangepaste bedrijfsmodellen voor de boer mogelijk te maken, waardoor het gat in het huidige verdienmodel gedicht kan worden. De provincie neemt haar aandeel door (samen met andere partners) de vier bovengenoemde doelen uit te werken op gebiedsniveau, door grond (van stoppers) aan te bieden aan de blijvende boeren, door bodem-, water-, natuur en landschapsbeheerdiensten op veel grotere schaal structureel af te nemen, door meer planologische- en vergunningsruimte te geven voor de transitie, door bindende afspraken met de andere partners te maken en door een lerende, innoverende omgeving aan te bieden.
De provincie wil het areaal landbouwgrond met een sterke visie maximaal beschermen, zodat een substantieel deel – globaal 90% t.o.v. het huidige areaal – voor de langere termijn beschikbaar blijft voor de landbouw. De visie van de provincie Overijssel is dat de landbouwtransitie stap voor stap ervoor kan zorgen dat voedselproductie niet meer wordt gezien als tegengesteld aan een gezonde leefomgeving maar juist als elkaar versterkend en onlosmakelijk met elkaar verbonden. Dit sluit aan op het DNA van onze provincie, waarbij landbouw en voedselproductie deel uitmaakt van onze cultuur, drager is van een vitaal platteland en vormend is voor het Overijssels landschap.

H1 Inleiding

De provincie Overijssel heeft een uitvoeringsprogramma Agro & Food waarmee zij de verduurzaming van de landbouw stimuleert. Naast dit programma vindt de provincie het belangrijk om een visie op de landbouw te hebben voor de langere termijn richting 2040. Vanwege de grote ingrijpende veranderingen die op stapel staan in het landelijk gebied en die uitgewerkt gaan worden via het Provinciaal Programma Landelijk Gebied. Een heldere visie op de landbouw geeft zicht op het noodzakelijke perspectief voor de landbouw binnen deze transitie. Een gezonde landbouw met toekomstperspectief is essentieel voor een succesvolle transitie van het landelijk gebied, omdat de landbouw als dominante grondgebruiker de sleutelpositie heeft.

De landbouwvisie geeft input voor de uitwerking van:
- de Omgevingsvisie en Omgevingsverordening;
- het beleid en uitvoeringsinstrumenten van het Provinciaal Programma Landelijk Gebied.

H2 Huidige situatie

Overijsselse landbouw in cijfers

Verreweg het grootste deel van de landbouwgrond in Overijssel staat in het teken van gespecialiseerde, hoogproductieve voedselproductie waarbij boeren zich vaak richten op één onderdeel zoals het produceren van melk of vlees, het opfokken van vee of het produceren van eieren. Vroeger waren de bedrijven meer divers en gemengd met combinaties van plantenteelt en veehouderij, met lagere maar meer gespreide, diverse opbrengsten. Deze trend van groei, specialisatie en intensivering is terug te voeren op het nationale landbouwbeleid van na de Tweede Wereldoorlog. Nederland had exportdeviezen nodig om zijn import te kunnen betalen. De overheid stelde als economisch hoofddoel voor de landbouw het maximaal ontwikkelen van exportmarkten.

Dit op export gestoelde economisch beleid door middel van groei, specialisatie en intensivering en daarmee gepaard gaande noodzakelijke schaalvergroting is een belangrijke oorzaak van de afname van het aantal boeren in Nederland. Van circa 400.000 boeren in 1950 tot ruim 50.000 boeren anno nu. Deze trend zet door. In Overijssel stoppen jaarlijks ongeveer 200 boeren met hun bedrijf. Daarnaast zal tot 2030 ongeveer de helft van de boeren in Overijssel de pensioengerechtigde leeftijd bereiken. Overijssel telt nu nog ongeveer 6500 agrarische bedrijven. Door gebrek aan opvolging stoppen naar verwachting tot 2030 zo'n 2000 boeren met hun bedrijf. Dat is zo'n 2 à 3% per jaar. Dan gaat het om een areaal in Overijssel van ruim 33.000 hectare landbouwgrond tot 2030. In de periode 2019 tot 2030 komt er als gevolg hiervan ruim 3 miljoen m2 agrarische bebouwing vrij. Daarvan kan volgens een in opdracht van de provincie Overijssel uitgevoerde studie[1] een derde worden hergebruikt en komt circa 2 miljoen m2 in aanmerking voor sloop. De landbouw in Overijssel vult zo'n 3,8% van het totaal aantal arbeidsplaatsen in de provincie. Landelijk is de landbouw verantwoordelijk voor 3,2% van de werkgelegenheid. De melkveehouderij is met ruim 2500 bedrijven het meest dominante bedrijfstype. Overijssel is de provincie met de meeste melkveehouderijbedrijven in Nederland. De resterende agrarische bedrijven bestaan uit akker- en tuinbouwers, intensieve veehouderijen en een flinke restpost 'overige graasdieren'; dat zijn deels hobbymatige of in afbouw zijnde bedrijven.

bedrijfstypen	aantal bedrijven
Melkvee	2.500
Akker- en tuinbouw	1.000
Intensieve veehouderijen	1.000
geiten	*375*
varkens	*350*
kippen	*125*
kalveren	*150*
overige graasdieren	2.000
totaal	6.500

(cijfers afgerond en gemiddeld)

Het aantal melkveebedrijven met 50 tot 100 koeien neemt af en het aantal bedrijven met 100 tot 200 koeien stijgt. Koeien worden steeds productiever. Het aantal bedrijven neemt sinds 1980 af maar het aantal koeien in Overijssel blijft redelijk constant. Het aantal liters melk, geleverd aan de melkfabriek neemt toe. Gemiddeld is het aantal grootvee-eenheden (GVE) per hectare op melkveebedrijven in Overijssel 2,3. In Noordwest Overijssel is dat aantal lager, ca 2,1 en in Noordoost

[1] rapport VAB's 2019

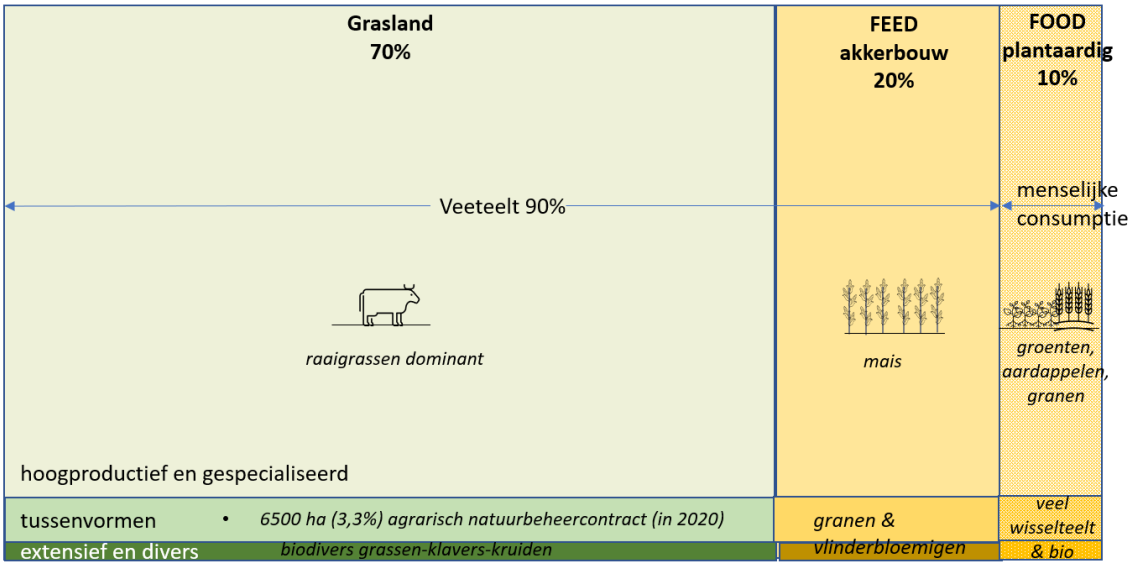
Twente het hoogst (ca 2,5 GVE/ha)[2]. Ook bij de melkgeitenbedrijven, varkens- en kippenbedrijven is een doorgaande schaalvergroting zichtbaar.

Landgebruik

Overijssel telt ruim 340.000 hectare grondoppervlak. Circa 200.000 hectare – bijna 60% – van het beschikbare grondoppervlak wordt gebruikt voor landbouw. 60% van dit landbouwareaal (circa 120.000 hectare) is in eigendom van boeren en 40% (circa 80.000 hectare) wordt gepacht.

Ongeveer 70% van het landbouwareaal bestaat uit grasland. 30% wordt ingezet voor akkerbouw, waarvan 20% voor voedergewassen aan dieren met name maïs, maar ook bijvoorbeeld suikerbieten en zetmeelaardappelen. Dat betekent dat 90% van het landbouwareaal wordt gebruikt voor veeteelt (waarbij melkveehouderij dominant is). Op de resterende 10% van het landbouwareaal worden gewassen geteeld voor menselijke consumptie. Denk daarbij aan aardappels, granen, groente en fruit. In Overijssel vindt akkerbouw voornamelijk plaats in de buitenlucht. De kassen die er zijn, concentreren zich in de Koekoekspolder in IJsselmuiden, bij Kampen.

De doorgaande groei, specialisatie en intensivering is goed te zien in het gebruik van het huidige landbouwareaal. Op het overgrote deel wordt hoogproductieve landbouw bedreven. Dit houdt in hoge opbrengsten (oogstgewassen, melk, vlees) per hectare grond en per dier en een beperkte (agro)diversiteit in teelten. Op een klein deel vindt een meer extensieve landbouwproductie plaats met meer agro- en biodiversiteit. Ter indicatie: op circa 6500 hectare – 3,3% van het totale landbouwareaal – zijn agrarisch beheercontracten afgesloten op extensiever beheerde percelen. Dat wil niet zeggen dat dit overeenkomt met het totale percentage extensieve en agro/biodiverse landbouw, maar het geeft wel aan dat dit een relatief klein areaal is.

Analyse huidig agrarisch bedrijfsmodel

De Overijsselse landbouw is onderdeel van een mondiaal (westers) landbouw- en voedselsysteem dat is ingericht om voor een relatief beperkt aantal gespecialiseerde teelten te produceren tegen steeds lagere kosten per product (bulk). Om te kunnen blijven concurreren op internationale markten. Dit systeem met een sterke focus op de productiekracht van monoculturen is in de jaren 50 van de vorige eeuw ook in Nederland opgezet vanuit de wens van de landelijke overheid om mee te

[2] Het aantal grootvee-eenheden is het aantal melkkoeien en vrouwelijk jongvee (gebaseerd op de fosfaatproductie van 1 melkkoe)

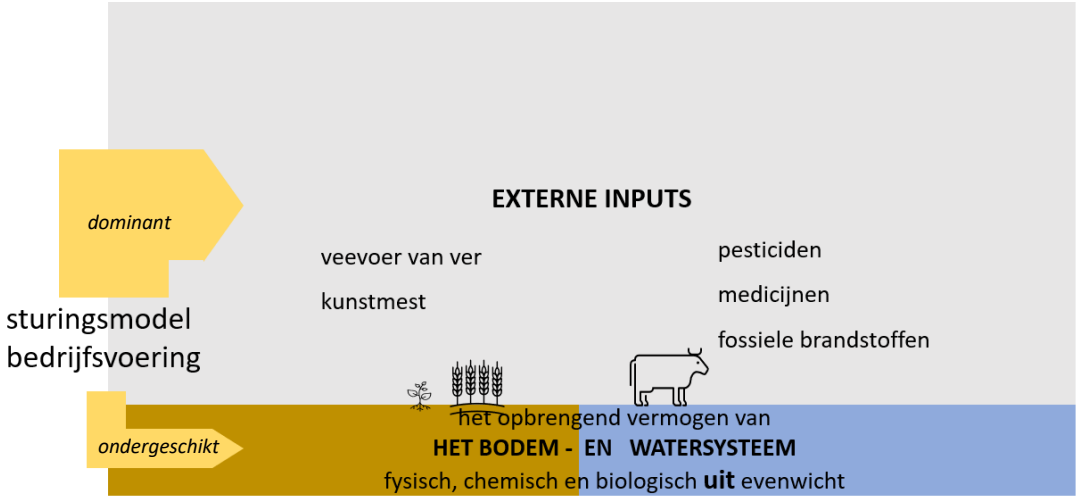
kunnen doen aan de internationale handel en de export op te schalen. Nederland heeft een aantal natuurlijke voordelen zoals een gunstig klimaat voor landbouw, veel vruchtbare grond en de nabijheid van grote zeehavens en een goede infrastructuur in het achterland. Om dit te benutten zijn er de afgelopen decennia ruilverkavelingen en landinrichtingen uitgevoerd om beter grootschalig, gemechaniseerd te kunnen telen en om wateroverschotten zo snel mogelijk af te voeren. Tussen 1945 en 1985 waren ruilverkavelingen de grootste bron van veranderingen in het Nederlandse landschap, zo ook van de provincie Overijssel. Van de ruim 2.300.000 hectare landoppervlak van Nederland was in 1985 bijna 1.500.000 hectare (2/3de van het totale landoppervlak) herverkaveld of in een proces van herverkaveling betrokken met name ten behoeve van landbouwmodernisering.

Daarbij leunt het systeem sterk op zogenaamde externe inputs. Dit is het gebruik van:
- veevoer van ver om meer dieren te kunnen houden dan op basis van het beschikbare nationale areaal aan voer geproduceerd kan worden;
- kunstmest om extra mineralen snel en doelgericht toe te kunnen voegen;
- pesticiden en medicijnen nodig om in monoculturen met hoge productieniveaus ziekten onder controle te kunnen houden;
- fossiele brandstoffen voor logistieke mondiale ketens, de mechanisatie en kunstmestproductie.

Met als positief resultaat hoge opbrengsten per hectare en per dier en veel bedrijvigheid in de ketens rondom de agrarische sector die leverancier zijn van – en diverse diensten leveren rondom – deze externe inputs.

Echter zijn er ook bijkomende nadelen namelijk:
- ecologische druk door kringloopverliezen, emissies, verlies van bio- en agrodiversiteit en een achteruitgang van bodem- water- en luchtkwaliteit waardoor ook volksgezondheid en dierwelzijn onder druk kunnen komen te staan. De klimaatverandering versterken veel van deze nadelen;
- bedrijfseconomische druk door een continue prijsdruk op de bedrijfsvoering waardoor doorgaande schaalvergroting en mechanisering nodig is, inclusief investeren in technieken om tegemoet te komen aan de toenemende milieu-eisen. Dit alles kost veel geld waardoor schulden toenemen dat vervolgens kan leiden tot bedrijfseconomische 'lock inns' en 'pad-afhankelijkheid'. De agrarisch ondernemer wordt steeds meer afhankelijk van de ketens waarin hij opereert en de grillen van markt en overheid. De autonomie van de agrarisch ondernemer neemt af. Hiermee samen hangt ook de afname van de boerenstand en het verdwijnen van regionale economische activiteiten en afname van regionale ketens op het platteland, waardoor de leefbaarheid onder druk komt te staan.

maximale productiekracht met een beperkt aantal teelten

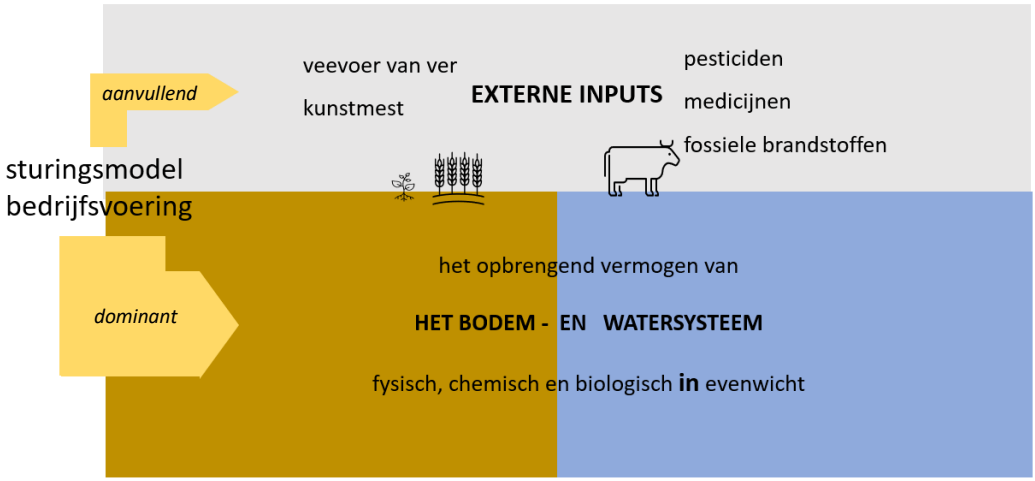

H3 Visie

Oplossingsrichting & een nieuw leidend principe

De belangrijkste stap om tot afname van eerder genoemde nadelen te komen is het terugdringen van de dominantie van externe inputs in het landbouwproductiesysteem. Door externe inputs af te bouwen wordt het noodzakelijk om (regionale) mineralen- en koolstofkringlopen te herstellen en efficiënter met mineralen, koolstof en hulpstoffen om te gaan. Het evenwicht in de agrarische bedrijfsvoering verschuift van focus op externe inputs naar focus op het opbrengend vermogen van een bodem in een fysisch, chemisch en biologische gezond evenwicht. Deze visie sluit aan bij de visie van de landelijke overheid om te komen tot kringlooplandbouw.

optimale productiekracht met een grote teeltdiversiteit

In plaats van maximale productiekracht voor een beperkt aantal teelten en (bulk)producten gaat het om optimale productiekracht voor een grotere diversiteit aan teelten in tijd en ruimte. Hierdoor kan agro- en biodiversiteit worden hersteld.
Bijkomend voordeel is dat makkelijker wordt om eerder geschetste bedrijfseconomische risico's op lock-inns en pad-afhankelijkheid te vermijden. Zodat de agrarisch ondernemer meer vrijheid in handelen, vakmanschap en ondernemen krijgt.
De mate van het terugdringen van externe inputs zal verschillen per gebied en per bedrijf, afhankelijk van lokale milieuopgaven, bodemgesteldheid en de mogelijkheid van aanvullende managementmaatregelen en technieken om emissies te reduceren.

Randvoorwaarden – het 'gat dichten' in het verdienmodel

Het substantieel terugdringen van externe inputs kan leiden tot een structurele afname van (bulk)opbrengsten en voor veel agrarische bedrijven het risico op 'een gat' in het huidige verdienmodel. Voor een geslaagde landbouwtransitie is het daarom essentieel om fasegewijs het bedrijfsmodel aan te passen zodat er nieuwe of aangepaste verdienmodellen ontstaan.

Om dat voor elkaar te krijgen is het noodzakelijk dat de maatschappij als geheel (markt, ketens, consumenten, maatschappelijke organisaties, overheden) tijdens de transitie naar een ander landbouw- en voedselsysteem een aantal essentiële randvoorwaarden gaat invullen (zie hierna volgende pagina). Binnen die maatschappelijke opdracht wil de provincie Overijssel als zelfbewuste bestuurslaag – daar waar haar invloed optimaal is – haar bestuursverantwoordelijkheid en concrete bijdrage leveren (zie hoofdstuk 4 en verder).

Het is essentieel dat we als maatschappij:

- boer-burger en stad-platteland relaties herstellen
- meer plantaardig consumeren (centraal in dieet), vlees en zuivel is aanvullend
- hogere prijs voor voedsel betalen (via kassa en/of belasting)
- structureel betalen met gemeenschapsgeld voor bodem- en waterdiensten
- markten ontwikkelen voor bodem-, en waterdiensten en biobased grondstoffen
- voedselverspilling en grondstoffen- en energieverbruik terugdringen
- heffingen op vervuilende productie inzetten voor schone productie
- Internationaal level playing field creëren voor klimaat-, milieu-, mensenrechteneisen
- uiteindelijk (2050) het nutriënten verlies via onze riolering oplossen en kringlopen sluiten
- voldoende tijd nemen om gefaseerd (2030-2040-2050) de landbouwtransitie te voltooien

opbrengend vermogen van
HET BODEM - EN WATERSYSTEEM
is leidend

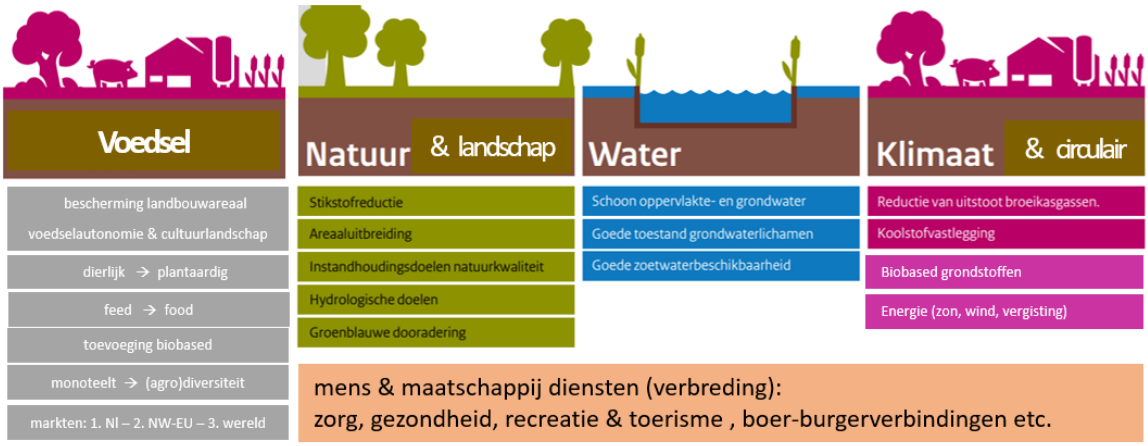
Visie

De provincie Overijssel wil zich inzetten voor een landbouwtransitie die richting 2040 leidt tot het volgende resultaat:

Onze landbouw levert voedsel & bodem- en waterbeheer,
biobased grondstoffen en maatschappelijke diensten van topkwaliteit.

Vier doelen

Door het in samenhang produceren van duurzaam en gezond voedsel, het leveren van bodem- en waterbeheer diensten en de productie van biobased grondstoffen, krijgt de agrarisch ondernemer een sleutelpositie in het bijdragen aan vier doelen: Voedselproductie, Natuur, Water en Klimaat.
De visie van de provincie Overijssel is dat de landbouwtransitie stap voor stap ervoor kan zorgen dat voedselproductie niet meer wordt gezien als tegengesteld aan een gezonde leefomgeving maar juist als elkaar versterkend en onlosmakelijk met elkaar verbonden, mits voldaan wordt aan de eerder genoemde maatschappelijke opdracht en te vervullen randvoorwaarden. Dit sluit aan op het DNA van onze provincie, waarbij landbouw en voedselproductie deel uitmaakt van onze cultuur, drager is van een vitaal platteland en het Overijssels landschap vorm geeft.

Voedselproductie

Een groot deel van het huidige landbouwareaal blijft beschikbaar voor de landbouw. Voor de invulling van de vier doelen – aan de hand van minder externe inputs en het opbrengend vermogen van het bodem- en watersysteem als leidend motief – is het noodzakelijk dat het landbouwsysteem gaat naar meer agro– en biodiversiteit in het landgebruik. Het gevolg is een bepaalde mate van extensivering van de landbouw. Er zijn gebieden waar deze extensivering minder nodig is en hoogproductieve, gespecialiseerde landbouw mogelijk blijft en gebieden waar sprake zal zijn van verdergaande extensivering en meer agro- en biodiversiteit en verbreding van producten en diensten op de agrarische bedrijven. In (het fundament van) de omgevingsvisie wordt het onderscheid in deze gebieden globaal aangewezen en in het PPLG ruimtelijk verder verfijnd. De provincie wil dit landbouwareaal voor de lange termijn actief beschermen vanuit voorliggende visie en de gronden zoveel mogelijk in de landbouwsector houden. Waarbij gronden van stoppende boeren voor blijvende boeren beschikbaar komen voor de gewenste extensivering.
Een klein deel – grofweg 10%[3] – zal de komende decennia nodig zijn voor andere functies zoals extra natuur & bosareaal, woningbouw, infrastructuur, recreatie, bedrijvigheid en zonneparken.
Om kringlopen op regionaal niveau beter te kunnen herstellen en te anticiperen op klimaatverandering is tevens een verschuiving nodig van dierlijke productie naar meer plantaardige productie. Gronden die geschikt zijn voor akkerbouw dienen zoveel mogelijk te worden ingezet voor plantaardige productie voor de mens (FOOD). Er blijft daarnaast op het akkerbouw areaal ruimte over voor de productie van lokaal veevoer (FEED) aanvullend op de teelt van gras. De resterende gronden die niet geschikt zijn voor akkerbouw bestaan uit (biodivers) grasland voor met name de melkveehouderij.

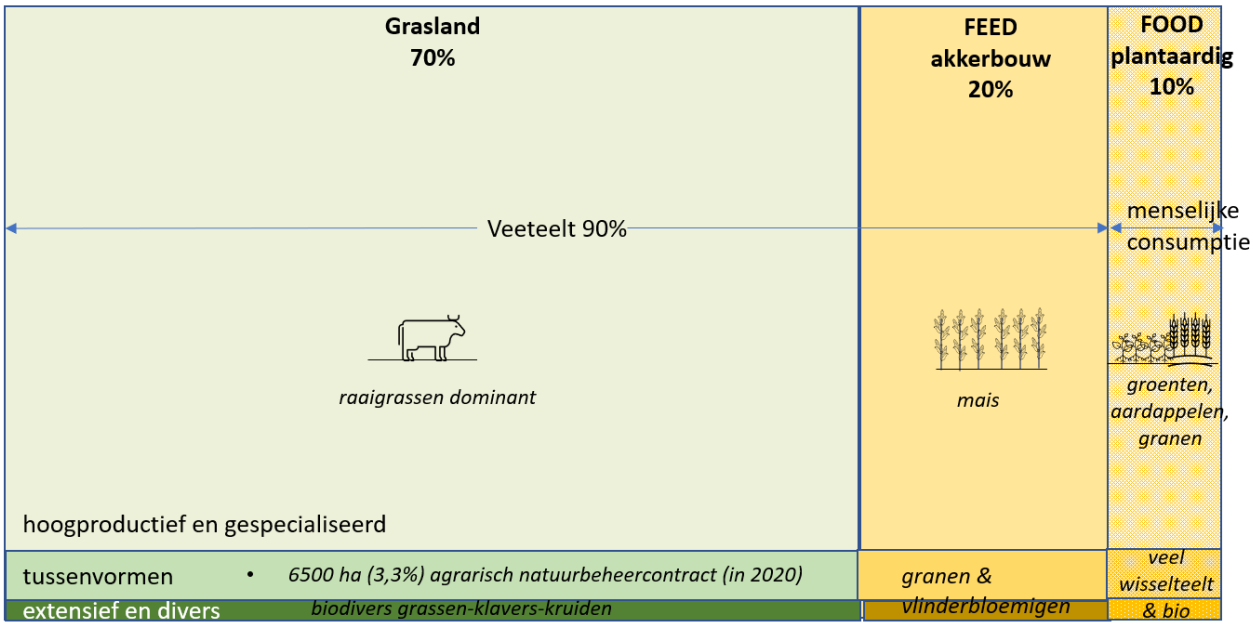

Daarnaast is er ruimte voor nieuwe teelten voor biobased grondstoffenproductie voor andere sectoren zoals de bouwsector die de komende decennia circulair en energieneutraal gaan worden.
Tenslotte wordt ook voorzien in een verschuiving van de wereldmarkt naar meer focus op Noordwest-Europese, nationale, regionale en lokale markten. Omdat de verwachting is dat deze markten, zeker ook de komende decennia beter gaan aansluiten op het aanbod uit bovengeschetste duurzame voedselproductie. En omdat naar verwachting meer stabielere en duurzame relaties gelegd kunnen worden tussen producenten en (regionale) afnameketens en consumenten (inclusief betere boer-burger verbindingen). Tevens kan hierdoor onze voedselautonomie beter worden geborgd.

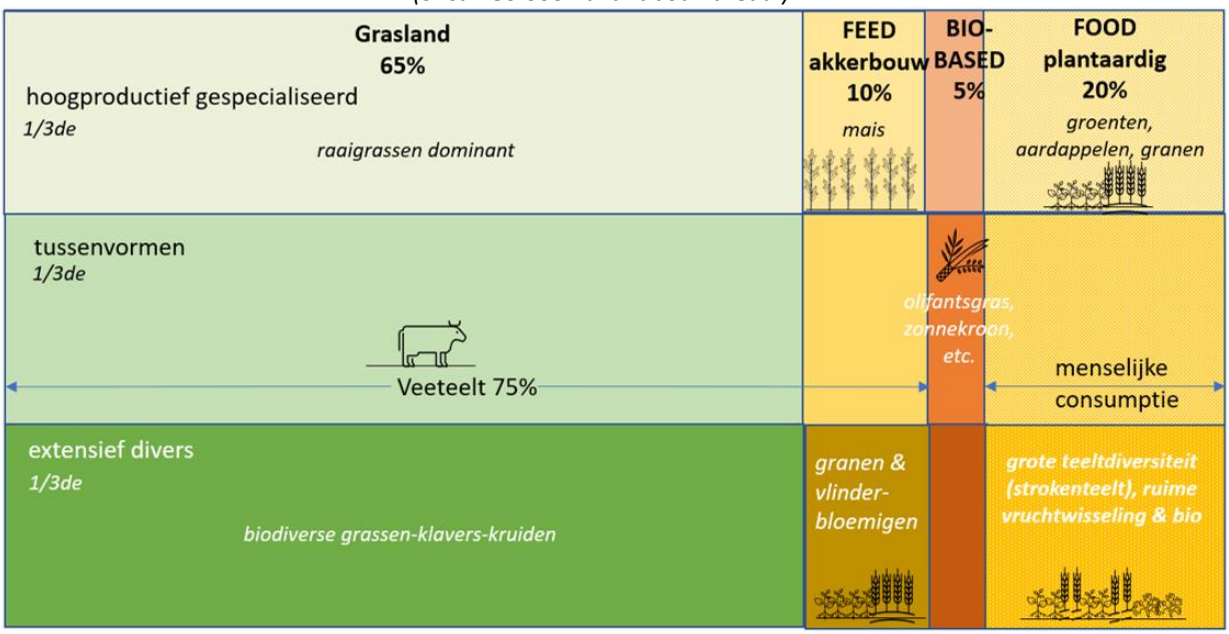
In de illustratie op de volgende pagina wordt weergeven wat de verwachte verschuiving in het landgebruik richting 2040 is, als we als maatschappij met alle betrokken spelers de voorliggende visie en vier doelen in samenhang tot uitvoer brengen.

[3] WUR (2020). Scenariostudie perspectief voor ontwikkelrichtingen Nederlandse landbouw in 2050.

verschuiving van het huidige landgebruik….
(circa 200.000 ha landbouwareaal)

….naar het gewenste landgebruik richting 2040 (richtinggevend en indicatief)
(circa 180.000 ha landbouwareaal)

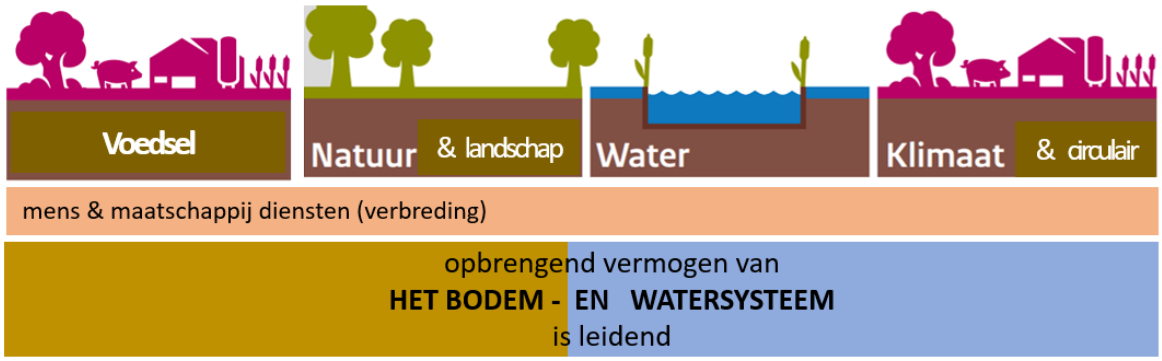
De verdeling van hoogproductief gespecialiseerd grondgebruik en extensief grondgebruik en tussenvormen daarvan is indicatief. Vanuit het fundament van de Omgevingsvisie en vanuit de opgaven uit het Nationaal Programma Landelijk Gebied wordt duidelijk dat er een substantieel areaal zal gaan extensiveren, op dit moment ingeschat op circa 60.000 – 70.000 hectare landbouwareaal, met name rond KWR-waterlopen, op droge zandgronden, in veenweidegebieden, de overgangszones rond natuurgebieden, stadsrandzones en in een zogenaamde groenblauwe dooradering. Waar precies en de mate van extensivering moet uitgewerkt worden in de doorvertaling van de opgaven naar het gebiedsniveau van Boer en Buurt (500 – 5.000ha).

H4 van visie naar beleid

Afstemmen op de agrarische bedrijfsvoering

Vanuit de visie is gekozen voor het centraal stellen van het concept kringlooplandbouw in de agrarische bedrijfsvoering. Vereenvoudigd gesteld gaat het bij kringlooplandbouw om het in samenhang toepassen van een aantal basisgereedschappen door de agrarisch ondernemer. De ondernemer kan met deze basistools sturen zowel aan de kant van het vakmanschap (groene kant) als aan de kant van de bedrijfseconomie (de blauwe kant). Zie onderstaande overzicht.

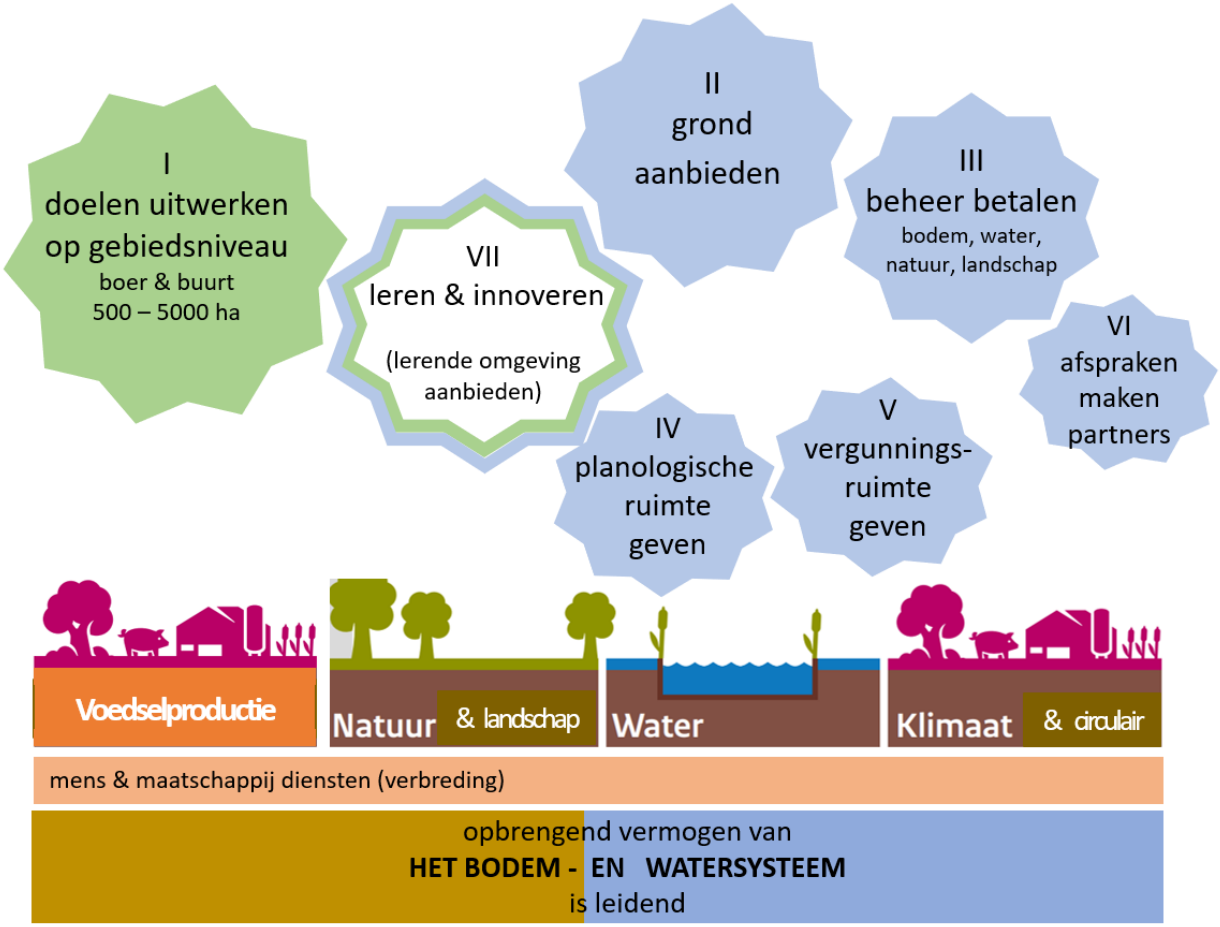
via kringlooplandbouw	bedrijfsmodel afstemmen
1. inputs terugdringen & herstel kringlopen	1. hogere prijs/product
2. mest & voeding in balans	2. diverse teelten & diensten
3. koolstof vastleggen	3. meer grond tegen lagere kosten
4. water bufferen	4. < kosten: inputs, kapitaal, heffingen
5. (agro)biodiversiteit, dierwelzijn & volksgezondheid	5. inzet technieken emissiereducties

Provinciaal beleid en uitvoeringsinstrumenten wordt pas succesvol als het goed wordt afgestemd op het schaalniveau van boer & buurt en de agrarische bedrijfsvoering. Het beleid en instrumentarium moet een beroep doen op het vakmanschap en het ondernemerschap van de boer. Bij de uitwerking van beleid en instrumentarium willen we dit continue testen door te kijken hoe ons beleid en de uitvoeringsinstrumenten uitwerkt als ze toegepast worden op de transitie- of ontwikkelpaden die agrarische bedrijven gaan doorlopen.

Provinciaal beleid via zeven draaiknoppen

Wij hebben samen met onze partners een analyse gemaakt waar wij onze rol zouden kunnen pakken (en ook waar niet). Wij komen tot zeven draaiknoppen waaraan wij willen gaan draaien en waarvoor beleid, uitvoeringsinstrumenten en budget wordt ontwikkeld:

Om als provincie Overijssel optimaal aan deze knoppen te kunnen draaien is een goede samenwerking met de andere betrokken partners belangrijk. De doelenknop werken we samen met Rijk (die de kaders aangeeft) en waterschappen uit. De provincie neemt de regie om al deze doelen in logische samenhang door te vertalen op het niveau van boer en buurt. Voor de knop grond aanbieden is afstemming en samenwerking met Rijk essentieel omdat de rijksoverheid nadenkt over een landelijke grondbank uit te geven via de provinciale overheden. Voor de knop beheer betalen (via k.p.i.'s belonen) is nodig een goede samenwerking en afspraken over een eenduidig beloningssysteem met Rijk, maar ook met marktpartijen die aan willen sluiten op dezelfde k.p.i.-beloningssysteem. Voor het geven van planologische ruimte is een gezamenlijk beleid met de gemeenten die primair verantwoordelijk zijn voor de planologische vertaling nodig. Voor de draaiknop vergunningsruimte geven is afstemming met landelijk overheid belangrijk omdat op nationaal niveau de juridische borging gelijk moet zijn. Het maken van duidelijke afspraken met ketenpartijen, terrein beherende organisaties (t.b.o.'s) en collega-overheden is cruciaal om een aantal van de in H2 genoemde randvoorwaarden goed te kunnen vervullen. Tenslotte is het van wezenlijk belang dat alle betrokken partners (primaire sector, keten, t.b.o.'s en alle overheden) zich realiseren dat iedereen onderdeel is van een lerende en innoverende omgeving en dat we met elkaar die lerende omgeving moeten organiseren als centrale draaiknop.
Wij zien ons op het schaalniveau van de gebieden als de aangewezen gebiedsautoriteit. In die hoedanigheid willen we de regie nemen in het optimaal afstemmen en inzetten van de draaiknoppen in de gebieden. In hoofdstuk 5 wordt een kort overzicht gegeven per draaiknop.

Bedrijfsontwikkelpaden in beeld

We brengen bedrijfsontwikkelpaden in beeld waarbij we aangeven hoe de boer kan werken aan kringlooplandbouw en zijn bedrijfsmodel hierop kan afstemmen en hoe we dit transitieproces kunnen ondersteunen via inzet van onze draaiknoppen en uitvoeringsinstrumenten. Dit doen we op het niveau van Boer & Buurt (schaalniveau 500 ha – 5000 ha).

Het gaat om het optimaliseren en verduurzamen van zijn bestaande bedrijfsvoering of een meer verdergaande omschakeling waarbij de ondernemer zijn bedrijfsmodel aanpast vanwege de eisen die de omgeving stelt en/of omdat het huidige bedrijfsmodel bedrijfseconomisch gezien niet volhoudbaar is voor de toekomst.

We werken drie typen ontwikkelpaden uit:
1) optimaliseren en verduurzamen van de huidige (hoogproductieve, intensieve) bedrijfsvoering
2) omschakelen van het huidige bedrijfsmodel (naar meer extensieve en verbrede bedrijfsvoering)
3) afbouwen en stoppen van het bedrijf

Deze drie ontwikkelpaden werken we uit in de volgende – in de omgevingsvisie onderscheidden – gebiedstypen, die met name voor de grondgebonden landbouw (melkveehouderij en akkerbouw en tuinbouw open teelten) van belang is:
- hoogproductieve gebieden
- extensiveringsgebieden onderverdeeld in:
    - kaderrichtlijn water-gebieden
    - overgangsgebieden rondom natuurgebieden (en mogelijk ook stadsrandzones)
    - veenweide gebieden
    - zones van groen-blauwe-dooradering

Het bovenstaande onderscheid in deze gebiedstypen is in werkelijkheid niet zo zwart-wit maar geeft wel richting hoe de ontwikkelpaden uitwerken in het type gebied. Dit is met name van belang voor de grondgebonden landbouw (melkveehouderij, akkerbouw en tuinbouw open teelten) die namelijk met haar bedrijfsvoering meer is verbonden met haar omgeving (bodem, water, atmosfeer).

Ook werken we de drie ontwikkelpaden uit voor de niet-grondgebonden intensieve veehouderij.

	in hoogproductieve gebieden (grondgebonden)	in extensiveringsgebieden (grondgebonden)	als intensief, niet-grondgebonden bedrijf
optimaliseren en verduurzamen van hoogproductieve, intensieve bedrijfsvoering			
omschakelen naar meer extensieve en verbrede bedrijfsvoering			
afbouwen en stoppen van het bedrijf			

Daarmee laten we de mogelijkheden en beperkingen van 9 ontwikkelpaden de revue passeren.